

6. Про утворення Координаційної ради з питань туристичної діяльності [Електронний ресурс]: Постанова Кабінету Міністрів України від 14.05.2015 р. № 338. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua>.

7. Романюк С. Туристична галузь України: руїна чи низький старт? [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://novosti-turbiznesa.info/article/>.

8. Царук О.В. Выбор оптимальной модели государственного регулирования туризма в Украине / О.В. Царук // Пути и механизмы управления эффективным развитием национальной экономики в современных условиях: материалы Международной науч.-практ. Интернет-конф. (29-30 ноября 2012 г.). – Симферополь : Доля, 2012. – С. 335–339.

УДК 338.24

Бородін О. Д., аспірант, ХДАК

СВІТОВИЙ ДОСВІД ВПЛИВУ ДЕРЖАВИ НА РОЗВИТОК ЕКОНОМІКИ

У статті розглядається державне регулювання в рамках економічної історії, узагальнюється зарубіжний досвід державного втручання в економіку. Визначено, що економічна неефективність притаманна не тільки ринковим механізмам, але і державному втручанням в економіку.

Ключові слова: *державне регулювання економіки, зарубіжний досвід, державний сектор, «провали» ринкової економіки і державного сектора.*

The article discusses government regulation in economic history, summarized the foreign experience of government intervention in the economy. Determined that economic inefficiency is not inherent to market mechanisms and state interference in the economy.

Keywords: *state regulation of economy, foreign experience, the public sector, the "failures" of the market economy and public sector.*

Постановка проблеми. Державне регулювання економіки охоплює всі сторони суспільного відтворення. Держава має регулювати процес структурної перебудови економіки у відповідності з головною метою ринкових відносин – соціологізацією та підвищенням матеріального добробуту населення. Втручання держави в економіку є одним з найбільш дискусійних питань в економічній науці. Сьогодні світова економічна криза знову загострила це питання і змусила як економістів, так і політиків шукати нові шляхи і методи регулювання економіки, які вивели б її з кризового стану. Таким чином на сучасному етапі розвитку ринкових відносин особливо необхідно

враховувати світовий досвід державного регулювання економіки при проведенні реформ матеріального виробництва, фінансового ринку власності, ринку праці тощо.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми державного регулювання економіки висвітлені в працях як зарубіжних, так і вітчизняних вчених. Вагомий внесок у дослідження особливостей впливу держави на економічні відносини зробили такі вчені, А. Ботчаєв [2], Ж. Дебре [12], К. Ерроу [12], Е. Клімов [2], П. Круш [5], Г. Літвінцева [4], Д. Лук'яненко [1], І. Максименко [5], І. Михасюк [3], Дж. Е. Стигліц [6], А. Шастітко [8], Е. Шматкова [9], Л. Якобсон [11] та ін. Разом із тим, чимало теоретичних і практичних питань проблематики залишаються недостатньо розкритими з точки зору комплексності та системності, що дає підстави стверджувати актуальність вивчення закордонного досвіду державного регулювання економіки.

Постановка завдання. Ціллю даної статті є узагальнення зарубіжного досвіду державного втручання в економіку з точки зору економічної історії, та розгляд напрямів застосування даного досвіду в Україні.

Виклад основного матеріалу. Масштаби державного регулювання залежать не тільки від об'єктивних чинників, вони визначаються також політичним процесом, громадським вибором.

Відповідно до ліберальної позиції держава не повинна втручатися в природний розвиток економіки до тих пір, поки вона знаходиться в стані оптимуму Парето. Якщо ж економіка перестає бути в рівноважному стані, то тоді держава повинна втручатися з метою повернути економіку в рівноважний стан [5, с. 125]. Але навіть у ліберальних країнах вплив держави на економіку доволі широкий і не обмежується компенсацією традиційних провалів ринку.

Потрібно відзначити, що прийнято виділяти наступні засади для існування провалів ринку, як недосконалість конкуренції, наявність зовнішніх ефектів (екстерналій), неповнота і недосконалість інформації, а також існування суспільних благ [4, с. 225]. Дж. Стігліц виділяє ще два мотиви державної діяльності: перерозподіл доходів, щоб окремі громадяни не позбавлялися джерел існування, а також виробництво "обов'язкових товарів", зокрема початкової освіти [6, с. 85].

Недосконалість ринкового механізму проявляється у вигляді недо вироблення суспільних благ де держава є безпосереднім постачальником: виробником або закупником. Таким чином, виникає необхідність в регулярному придбанні товарів, робіт і послуг для державних потреб в рамках виконання своїх функцій. Витрати держави повинні як можна точніше відповідати потребам, що пред'являються громадянами, в суспільних благах і використовуватися для задоволення цих потреб. При цьому, як відзначає Л. Якобсон, важливо, щоб суспільні кошти використовувалися відповідно до інтересів і переваг основної маси платників-виборців, а також в тому, аби досягати намічених результатів при можливо нижчому рівні витрат, уникаючи марнотратства і зводячи до мінімуму вплив пошуку ренти [11, с. 213].

Нобелівські лауреати К. Ерроу і Ж. Дебре заклали основи економічної теорії добробуту, в рамках якої доведено дві фундаментальні теореми, що визначили загальні умови, за наявності яких приватне виробництво благ ефективніше, ніж надання благ державою. Перша фундаментальна теорема економіки добробуту свідчить, що за певних умов будь-яка конкурентна рівновага економічної системи є Парето-ефективною, іншими словами, ніхто не може збільшити власного добробуту, не погіршивши добробуту іншого. Друга фундаментальна теорема економіки добробуту стверджує, що за деяких умов будь-який Парето-ефективний розподіл ресурсів може бути досягнутий за допомогою функціонування децентралізованого ринкового механізму. З цих теорем виходить, що в умовах, при яких вони вірні, жоден уряд, що здійснює централізоване втручання в економіку, не здатний досягти кращих економічних результатів, чим ті які досягаються в рамках функціонування вільного ринку [12, с. 42].

По зауваженню А. Шастітко, ці теореми не заперечують в принципі ролі держави в економіці, оскільки однією з неявних передумов вказаних теорем є умова добре специфікованих і захищених прав власності виробників, – умова, яка найефективніше забезпечується діями держави [8, с. 42]. У реальному ж світі умови, при яких справедливі фундаментальні теореми економіки добробуту, виконуються далеко не завжди і не повністю. Зокрема існують, так звані провали ринку, тобто ситуації, в яких господарюючі суб'єкти, які використовують ринковий механізм, не можуть або не мають стимулів виробляти блага у соціально оптимальних обсягах або з належною якістю.

Однак практика показала, що орієнтація лише на ринкове саморегулювання веде до серйозних деформацій в соціально-економічних процесах в державі. Стало очевидним, що державне регулювання є невід'ємною частиною системи управління соціально-економічними процесами.

Слід зазначити, що неефективність притаманна не тільки ринковим механізмам, але і державному втручання в економіку. Так, на думку Є. Шматкової, розширення регулюючих функцій держави та обсягу підконтрольних їй ресурсів вище певної межі негативно позначається на економічній ситуації. До числа таких «провалів» державного сектора належать: неповна інформованість держави про реальні процеси, що відбуваються в економіці (насамперед, на мікрорівні); спотворюючий вплив державного втручання в ринкові процеси; бюрократизація процесу прийняття рішень, обмежений контроль над бюрократією та недостатній рівень відповідальності чиновників; обмеження, пов'язані з політичним процесом; неповний облік суспільних пріоритетів та ін. Розширення державного регулювання економіки виправдано до тих пір, поки його витрати не перевищують втрати, які виникають внаслідок «провалів» ринку. Розміри державного сектора повинні відповідати попиту на суспільні блага, масштабами зовнішніх ефектів, а також реальним можливостям держави по управлінню, а також ресурсами, що перебувають в її розпорядженні. Необхідне чітке ви-

значення меж між державним і ринковим секторами економіки [9, с. 116].

Світовий досвід показує, що чисто ринкової економіки не існує, держава втручалася в економіку завжди: змінювалися тільки цілі, завдання, масштаби, форми її втручання. У більшості сучасних доктрин державне втручання в економіку пояснюється лише тим, що процес ринкового регулювання може не відповідати етичним нормам суспільного життя і соціальної несправедливості. Найбільшою мірою державне регулювання необхідно в секторах, де існують природні монополії. В цих умовах важливо, щоб держава виступала гарантом справедливої конкуренції на базі розвитку антимонопольної політики. У сучасній економічній літературі проблеми державного регулювання економіки трактуються неоднозначно.

Державне регулювання економіки ставить своєю головною метою дотримання інтересів держави, суспільства в цілому, соціально незахищених верств населення. Це необхідно для того, щоб в умовах економічної свободи вони не були придушені, ущемлені прагненнями та інтересами окремих соціальних груп, галузей, монополій, підприємців, приватних осіб.

Інститут держави завжди виступав особливим економічним суб'єктом, так чи інакше беручи участь в економічному житті суспільства.

У різних країнах на певних історичних етапах їх розвитку існували різні підходи до визначення та оцінки функціонування держави як інституту. Але, так як економіки багатьох країн розвивалися паралельно і в одному світовому економічному просторі, то існують загальні риси розвитку, на різних етапах враховуючи специфіку тієї чи іншої країни.

У цілому, як показує практика, ні в одній країні в чистому вигляді ринок не існує. Ринкова економіка стимулює науково-технічний прогрес, позбавляє суспільство від товарного дефіциту, але не може вирішити соціально-економічні проблеми, особливо ті, які неможливо виміряти в грошах, а отже, і вирішувати їх на ринковій основі.

Так, в економічній політиці Швеції, що дотримується моделі невтручання держави в економіку, одна з головних цілей – повна зайнятість – успішно досягається за допомогою різних урядових програм.

Не можна обійтися без активного втручання інституту держави і при вирішенні інших проблем, вирішити які класичний ринок не в змозі. Наприклад, необхідність боротьби з інфляцією та монополізмом, нерівномірність регіонального розвитку; реалізація великих інвестиційних проектів, які не дадуть швидкого прибутку і пов'язані з великим ризиком та ін.

Отже, втручання інституту держави все ж необхідно для пом'якшення або нейтралізації властивих ринковій формі організації виробництва істотних недоліків. Саме державне регулювання (коригування) відповідно до соціально-пріоритетних цінностей в поєднанні з саморегуляцією ринкових відносин характерно для більшості сучасних держав.

Приватна власність, система ринкових цін, конкуренція, свобода підприємництва і вибору – ось основні принципи, що формують передумови для ефективного функціонування підприємств в умовах ринкової форми

організації виробництва.

Невід'ємною частиною структури сучасної економіки у всіх країнах поряд з різноманітними формами приватної власності, є державна власність – складова частина інституту держави з економічної точки зору.

Наразі в більшості національних економік функціонують два механізми: ринковий і державний. Кожен з них відіграє особливу роль в економіці. Зокрема, ринкове саморегулювання розвинене при виробництві товарів індивідуального застосування, а в державному секторі встановлюються неринкові відносини, регульовані безпосередньо державою. Залежно від ролі держави в економічному процесі, виділяються два типи економік:

- з мінімальною участю держави в макроекономічному регулюванні;
- з максимальною участю держави в макроекономічному регулюванні.

При мінімальній участі держава забезпечує ринок грошима, регулює зовнішні ефекти, а також виробництво суспільних товарів і управляє неринковим сектором господарства.

У країнах з розвиненим державним сектором економіки (Швеція, Австрія, Німеччина, Японія та інші) держава акцентує увагу на регулюванні соціальних відносин; створення умов для ефективного господарювання; стабілізації економічного розвитку. Основи даного механізму знайшли втілення в моделях соціально-орієнтованої економіки – Шведська, Німецька, Японська та інших. Їх особливість в орієнтації на соціальні механізми і найбільш повне вирішення соціальних проблем [2, с. 361–362].

В умовах перехідної української економіки проглядається кілька стратегій подолання труднощів перехідного періоду. При цьому проведені невдалі реформи побудови ринкової економіки призвели до порушення координації господарського життя в перехідний період, які часто сприймаються як результат недостатності регулювання, самоусунення держави від вирішення ключових соціально-економічних завдань.

Тепер розглянемо Китай – зовсім іншу економіку, в якій незмінно сильний інститут держави. Отже, з кінця 70-х рр. XX ст. Китай переорієнтувався від закритої, центрально-планової системи до економіки, більше орієнтованої на ринок, яка є однією з найбільших у світі – у 2010 р. Китай став найбільшим у світі експортером. Реформи почалися з колективізованого сільського господарства і розширилися шляхом поступової лібералізації цін, фінансової децентралізації, збільшення автономії для державних підприємств, створення різноманітної банківської системи, розвитку фондових ринків, швидкого зростання приватного сектора та підвищення відкритості до зовнішньої торгівлі та інвестицій. Але в останні роки Китай відновив свою підтримку державних підприємств в секторах, які він вважає важливим для «економічної безпеки», явно націлившись на лідерство в глобальній конкуренції [7]. Тобто пройдено шлях від закритої, командно-адміністративної системи управління економікою до змішаної системи, однак, переходити до справді ринкової економіки, лише з деякими елементами

державного впливу, керівництво країни не поспішає.

Висновки. Економічна неефективність притаманна не тільки ринковим механізмам, але і державному втручанню в економіку; існують загальні риси розвитку економік різних країн, так як багато з них розвивалися паралельно і в одному світовому економічному просторі, але на різних етапах економічної історії необхідно враховувати специфіку тієї чи іншої країни; на даному етапі історичного розвитку більшості країн державне втручання не несе на собі основного навантаження з підтримання темпів економічного зростання, так як економіка в змозі сама себе регулювати; держава може вважатися економічно ефективною тільки тоді, коли в країні зберігається можливість для ефективного функціонування будь-якого виду підприємництва в рамках існуючого господарського законодавства.

Також потрібно відзначити, що:

- з інтенсифікацією державного вторгнення в економіку, так чи інакше, в кінцевому рахунку, пов'язані всі найбільш важливі соціально-економічні та політичні досягнення нинішніх лідерів світової економіки;

- модернізація периферійних країн, їх підтягування до лідерів світової економіки вимагає модернізацію самого інституту держави, реорганізацію і вдосконалення його функцій, раціоналізацію структур управління. А затягування з реформуванням державного устрою загрожує серйозними втратами, що, в кінцевому рахунку, може призвести до стагнації економіки. Коли справа стосується перехідних економік, то їх ринкова трансформація вирішальною мірою залежить від самої держави.

При всіх відмінностях, обумовлених специфікою кожної окремої держави з економікою, що розвивається системою, в основі їх соціально-економічній модернізації лежать ідеї лібералізму. Але в реальному житті свобода не може бути безмежною, так як без чітких правових рамок і розумних обмежень, вона не веде до ринку демократії, що передбачає порядок системи стримувань і противаг, а до всюдозволеності і хаосу.

Список використаних джерел

1. Антициклічне регулювання ринкової економіки: глобалізаційна перспектива : монографія / Д.Г. Лук'яненко, А.М. Поручник, Я.М. Столярчук [та ін.] ; за заг. ред. Д.Г. Лук'яненка та А.М. Поручника. – К. : КНЕУ, 2012. – 334 с.

2. Ботчаев А.Р. Государственное регулирование рыночной экономики / А.Р. Ботчаев, Е.М. Климов, А.М. Ходачек. – СПб. : ИВЭСЭП, Знание. – 2003. – 238 с.

3. Державне регулювання економіки / За ред. І.Р. Михасюка. – К. : Атіка, Ельга-Н, 2000. – 592 с.

4. Литвинцева Г.П. Институциональная экономическая теория / Г.П. Литвинцева. – Новосибирск: Изд-во НГТУ, 2003. – 336 с.

5. Регулювання економіки: теоретичні та прикладні аспекти : монографія / П.В. Круш, І.А. Максименко ; за заг. ред. П.В. Круш. – К. : НТУУ «КПІ», 2008. – 424 с.

6. Стигліц Дж. Е. Економіка державного сектора / Дж. Е. Стигліц; [пер. з англ.]. – К. : Основи, 2005. – 854 с.
7. Структура економіки КНР [Електронний ресурс] / Україна-Китай. – Режим доступу : <http://www.ukraine-china.com/article/read/struktura-ekonomiki-knr.html>.
8. Шаститко А.Е. Адвокатирование конкуренции: предметное поле, проблемы и направления действий / А.Е. Шаститко. – М. : ОАО НПО: Издательство “Экономика”, 2000. – 382 с.
9. Шматкова Е.М. Зарубежный опыт государственного регулирования экономики / Е.М. Шматкова // Социально-экономические явления и процессы. – 2013. – № 9. – С. 116–121.
10. Управління довгостроковим розвитком національної економіки: методологічні та прикладні аспекти : монографія / Т.Л. Желюк. – Т. : ТНЕУ, 2010. – 511 с.
11. Якобсон Л. Экономика общественного сектора: основы теории государственных финансов / Л. Якобсон. – М. : Аспект Пресс, 2006. – 319 с.
12. Arrow K.J. Existence of an equilibrium for a competitive economy / K.J. Arrow, G. Debreu // Econometrica. – 1954. – № 2. – P. 265–290.